

A Martinovics-dráma utójátéka

Írta: Kárpáti Aurél

Mikor a budai Generális-rét felső szegletében Martinovicsék fejét leütötte a hóhér, másnap reggelre vörös rózsá virított a kivégzés helyén. Valaki csuprokba helyezett rózsákat ázott le ott, mintegy beteljesítve az emlékeztető jövendölést, amelyet Szolárcsik írt börtöne falára, a szénnel felrajzolt s karddal átmetezett Szabadságfa alá: «Szében hajt ki majd a törzsből!» A rózsákat hamarosan kiszedte onnan a vértanuktól holtukban is rettegő «új Caraffa», a királyi jogügyek sötétlelkű igazgatója, akit méltán neveztek budai hóhérnak. Mert nyéki Németh János — bárha a pallos közvetlen használata helyett csupán a pallosjog kíméletlen érvényesítésével tette hirhedté nevét — nem kevésbé véres munkát végzett, mint bakó-társai a vesztőhelyen. A lelkek mélyén nyugtalanító reménység és nyugtalanító szabadságvágy virágait azonban korántsem sikerült neki kiirtania ilyen könnyűszerrel. Évek múltán is újra meg újra kinyíltak azok, bizonyosságot téve a zsarnoki hatalom által erőszakosan lefojtott elégedetlenség eleven erejéről. A század fordulóján mind sűrűbben ütötte fel fejét az a lapangó «jakobinus szellem», amelyben a francia forradalom eszméi szorosán összefonódtak a Rákóczi-szabadságharc felejthetetlen emlékeivel. A «spionok» hol innen, hol onnan jelentettek «veszedelmes összeesküvéseket» a királyi táblának s a vérszomjas ügyigazgató époly szadista gyönyörűséggel készítette ellenük a vádiratot, mint 1795-ben Martinovicsék ellen.

Lássuk hát, ki volt ez a förtelmes ember? Kortársai közül ketten is hagytak ránk róla hiteltel portréit. Az egyik arekép Szirmay Antaltól való, akinek reakció szemléletű emlékirata pedig igazán nem vádolható el-

fogultsággal az összeesküvők iránt. Annyira nem, hogy Kazinczy kénytelen volt rá némely kemény «jegyzéseket» tenni, megcáfolva a «méltóságos udvari consilliárus úr akart és nem akart hazugságainak szövedékét.» A királyi ügyész — írja Szirmay — már 1794. december elejétől kezdve Budán, a királyi várban lakott. Szobája ablakán vasrács, ajtaja előtt katona őrködött, mert a nádor irodájából a per iratait odavitette. Élelemzését a nádor konyhájáról kapta. Kazinczy itt megjegyzi, hogy Némethnek «szabadsága volt ugyanezen konyháról annyi vendéget hívni magához, amennyi neki tetszett s minden napra egy souverain d'or (13 forint 40 krajcár) fizetést vont. «Hivatali kötelességeiben — folytatja Szirmay — mértéktelenül hanyag volt ez a rosszakaratú, vadaskodásra termett lélek. Verbőczy futólagos ismeretén kívül semmi műveltséggel sem bírt. Ellenben a jakobinusok peréből nagy vagyont harácsoltt össze, értékes ajándékokat csikart ki valamennyi vádlottól, akiknek eleinte hízelkedő szavakkal könnyebb fogságot, jobb élelmezést, sőt büntetlenséget ígért, majd rémítgetéssel és durva bánásmóddal arra készítette a megijedteket, hogy minél több társukra valljanak. Különösen a «fényesebb vagyoni állapotúakat» keverte bele rosszindulatúan a perbe. Szerette volna egész Magyarországot belevonni a felségsértés vádjába, hogy így adófizetőjévé tehesse mindenkit. Vádló és vizsgáló volt egy személyben, mint valami spanyol inkvizitor. S mikor gyalázatosságait a nádor előtt felfedezték, a királytól tiltó leiratot is kapott. De ő erre szemtelenül azt válaszolta, hogy az ajándékelfogadáshoz Ulászló III. decretumának 3. pontja értelmében neki joga van, ha általa magát

ítéletében megvesztegetni nem hagyja. Ez tehát az ő kétezzer forintos fizetésének «kegyesen megengedett mellékes jövedelemmel szokott járuléka.» Szirmay szerint ezenfelül még ezer arany «pótlékot» is kapott a királyi kincstárból, «mihelyt az elítélteken a halálos ítélet végrehajtatott». Ez volt külön vérdíja, «túl a mindennapi egy souverain-en kívül», — teszi hozzá nyomatékosan Kazinczy.

A másik portré épp ilyen visszalasztó, sötét vonásokkal bontakozik ki Kazinczy fogságnaplójának jellemzéséből. Ő is csak a megvetés, gyűlölet és undor hangján tud szólni «a marha, gonosz, vérre szomjazó, istentelen Némethről», aki az elméjében megháborodott Szén Károlyt esztendőig sanyargatta egy szerencsétlen levele miatt, Szén Antalnak pedig dühösen kiáltotta oda ítélethirdetés után: «Vigyázzon magára! Közel volt a halálhoz!» Reszketete akkor Budán s Pesten töle minden — írja Kazinczy — s még a Palatinus főherceg is kicsiny vala mellette. Másutt megint azt mondja róla: «Ez a Németh egy kisdéd, hasas emberke, orcáját gyönyörűen pirosra festette a bor és a szerelem a maga rozsdá vagy szederj színeivel. Minden szava, tekintete, mozdulata festette a semmiből érdem nélkül felment bitangot.»

Egyik rajz sem túlzott. Ezt a vadállatot valóban mindenki utálta, mégis helyén tudott maradni évek múltán is. Sőt, olyan «szerencséje» volt, hogy hét esztendő múltán megrendezhette a Martinovics-tragédia véres utójátékát is. Ezúttal nem a budai vérmezőn, hanem a pesti Károlyi-kaszárnya udvarán, ahol a Zsarnóczay—Mikola összeesküvés vádlottjait a szó szoros értelmében ő kergette hóhérekre. Szerepe ebben a felségsértési perben talán még nyomorultabb és erőszakosabb volt, mint Martinovicsék esetében, ahogy az a következőkből

kiviláglik.

1800 őszén történt, hogy egy pesti ügyvéd Zsarnóczay-Jakál János megismerkedett Mikola István táblai jurátussal és Kiss Károly volt hadnaggyal. Mindhárman elégedetlenek voltak a közállapotokkal, ezért titkos társaságot akartak alakítani, de negyedik szövetségest már nem tudtak hozzá találni. Összejöttek, tanácskoztak, meghánylákvetették a világ sorát és naivul azt tervezték, hogy török vagy francia segítséggel felkelést támasztanak. Zsarnóczay néhány satirikus füzetet írt a papok ellen s Mikolát hasonlók készítésére buzdította. Majd egy éjszaka «igazgató felhívásokat» függesztettek ki Pest terein, azután állítólag felgyújtottak egy házat és megrongáltak pár városi tűzoltókocsit. Ennyiből állt egész «összeesküvésük», ettől várták a «nagy forradalom» kitörését. Közben Kiss Károly, jutalom reményében, fejelentette két társát a pestmegyei alispánnál. S miután kiderült hogy a tűzoltókocsikat valóban megrongálták, november közepén elfogták Zsarnóczayt és Mikolát. A fiskus megindította ellenük a vizsgálatot, de Kiss Károlyt is letartóztatta. Németh János ügyigazgató boldogan dörzölte a kezét. Remek alkalom volt ez számára a jakobinusok perének megismétléséhez. Hogvisne, hiszen itt minden együtt van: titkos társaság alakítása, felforgató iratok gyűjtogatás — megannyi jel a lázadásra. Vádiratából sem hiányozhatott hát a biztos út megmutatása — a verpad felé. Indítvánvára a kancellária a következő év tavaszán el is rendelte a főbenjáró hűtlenségi per megindítását. A királyi tábla és a hélszemélyes bíróság másfél év múlva csakugyan halálra ítélte Zsarnóczayt és Mikolát, míg Kiss — mint feladó — csupán hűtlenség bűntudatát kapta. Ferenc császár helybenhagyta az ítéletet, amiről a kancellária értesítette a nádort, a nádor viszont Maj-

láthot, a királyi ügyek főigazgatóját. A főigazgató helyettese, Németh ügyigazgató ezzel a nádori levéllel rögtön megjelent Pest vármegye közgyűlésén és minden törvényes rendelkezés felrúgásával, saját nevében kérte a vármegyét: hajtsa végre nyomban a két halálos ítéletet «az 1795-ös példa szerint». A vármegye azonban elutasította a jogtalanul követelődő ügyigazgatót, aki erre kijelentelte, hogy «miután már az ítéletet felolvasták az elítéltek előtt s a katonaságot is kirendelték, ha a vármegye megtagadja a kivégzéshez kívánt asszisztenciát: ő hirdeti ki az ítéletet és maga vállalja az exekúció véghezvitelét». A vármegye előbb habozott de végül is beadta derekát — a szentséges formák megóvása mellett. Németh tehát kicsikarta, amit akart és gyönyörűséggel nézte végig 1802. június 14-én Zsarnóczay és Mikola kivégzését. Mikola még beszélni akart a nagy kaszárnya udvarán felállított verpadon, szavait azonban elnyomta a dobpergés. Zsarnóczay fejéhez négyszer vágott a bakó mert hosszú haja felfogta a pallos első csapásait.

Igy végződött a pesti «jakobinus összeesküvők» pere, amely épúgy tanúságot tett Németh János változatlan vérszomjáról, mint a zsarnoki kormányzatnak arról a változatlan szelleméről, amely az elnyomottak kétségbeesett szabadulási próbálkozásait, sőt még délibábos terveit, alaktalan álmait is kegyetlenül igyekezett verbefojtani. De tanúságot tett arról is, hogy elszigetelten, a népi tömegek bevonása nélkül minden forradalmi kísérlet eleve halálra ítéltetett, hasztalan reménység. A Martinovics-összeesküvés tragikus bukásából ez ugyanúgy kiolvasható, mint annak szomorú utójátékából: a pesti «nyugtalanok» gyászos-végű összeesküvéséből.